

המשק הפלסטיני בצל האינתיפאדה

מאת דר' גיל פיילר*

עם חתימת הסכם אוסלו בשנת 1993 רווחה הדעה שאחד התנאים החשובים להתבססות יחסי השלום בין ישראל לבין הרשות הפלסטינית הוא צמיחת ושיפור רמת החיים של האוכלוסייה הפלסטינית. בפועל, עד סוף שנת 1996, המצב הכלכלי לא להשתפר ו"דיבידנד השלום" היה בעיקר נחלתו של המשק הישראלי.

חלק מהמצב הכלכלי הרעוע היה תוצאה ישירה של המדיניות הפלסטינית בתחום הכלכלי, ובכלל זה: המעורבות השלטונית החזקה בפעילות המשקית. חלקים ניכרים מהעסקים בשטחים הוחזקו על ידי הרשות ואנשי שלומה. ריכוזיות זו, שלווה לא אחת בגילויי שחיתות, הפחיתה את התחרותיות במשק והניצול של המשאבים הפיסקליים. מעבר לכך, סבל המשק הפלסטיני מהיעדר שקיפות, דבר שעיכב לעיתים את הסיוע מגופים בינלאומיים. בנוסף, המערכת החקיקתית בשטחים הייתה חלשה, דבר שלא עודד משקיעים זרים ומקומיים¹.

החל משנת 1997 ניכר שינוי מהותי במשק הפלסטיני והחלה מגמת צמיחה, שנמשכה עד פרוץ האינתיפאדה בספטמבר 2000. הצמיחה בעיקרה הייתה תוצאה של גידול במספר העובדים הפלסטינים בישראל, ירידה באבטלה משיעור של 25% בשנת 1996 לרמה של 11% באמצע שנת 2000², גביית מסים על ידי ישראל עבור הרשות הפלסטינית וההירטמות של הקהילה הבינלאומית. בשנים 1994 – 2001, הזרימה הקהילה הבינלאומית סכום של כ- 4.5 מיליארד דולר³.

למרות השיפור המהותי במשק הפלסטיני והשיפור ברמת החיים, פרצה האינתיפאדה בספטמבר 2000. הדבר מלמד שהשיקולים הפוליטיים של ההנהגה הפלסטינית גברו על כל שיקול כלכלי.

אירועי האינתיפאדה גרמו נזק אדיר למשק הפלסטיני כפי שניתן להיווכח מלוח מס' 1 ומהנתונים שיובאו בהמשך. בנוסף לכך, פגעה האינתיפאדה פגיעה אנושה ברקמת היחסים הכלכליים בין ישראל לבין הרשות הפלסטינית, ובייחוד בסחר הדו צדדי.

* דר' גיל פיילר, חוקר בכיר במרכז בגין – סאדאת (בס"א) למחקרים אסטרטגיים/אוניברסיטת בר אילן. דר' פיילר פרסם מחקרים רבים בנושא כלכלת המזה"ת, הגירת עובדים ומימון הטרור האסלאמי. ספריו האחרונים:

The Middle East in the New Millennium (Kluwer Law International, 2000)

Rethinking business strategy for the Middle East and North Africa (London: The Economist, 1997);

From boycott to economic cooperation: An analysis of the Arab boycott of Israel (London: Frank Cass, 1998).

המחבר רוצה להביע תודתו למרכז בס"א על הסיוע שהושיט בכתיבת מאמר זה, המהווה חלק ממחקר רחב יותר הנערך במסגרת בס"א אודות המשק הפלסטיני.

¹ Stan Fisher. "Economic Development in the West Bank and Gaza Strip". Economic Journal (June 2000); Fadle Shaqib. "The Palestinian Economy in the West Bank and Gaza Strip (Arabic). 1997

² הלשכה המרכזית הפלסטינית לסטטיסטיקה. סקרי כוח עבודה בשנים 1997 – 2000.

³ בפועל, התחייבו המדינות התורמות להזרים סכום של כ-6.5 מיליארד דולר. סכום משמעותי ביחס להיקף פעילותו של המשק הפלסטיני

לוח 1. אינדיקטורים כלכליים של המשק הפלסטיני, 1997 – 2001 (שינוי ב-%, אלא אם צוין אחרת)

2001	2000	1999	1998	1997	1993	
4.609	5.089	5.086	5.058	4.565	2.593	הכנסה לאומית גולמית (מיליארד דולר)
4.093	4.360	4.288	4.230	3.959	1.900	תמ"ג (מיליארד דולר)
-18.7	-11.7	2.2	7.7	1.8		הכנסה לאומית גולמית תמ"ג
-15.7	-10.3	3.0	3.9	-1.1	2.0	
-14.0	-6.7	6.1	9.0	4.0	1.0	צריכה פרטית
-5.0	15.5	9.7	7.0	10.0		צריכה ציבורית
-7.6	-7.4	3.3	6.6	4.0		יצוא
-19.4	-10.9	9.2	7.4	8.0		יבוא
46	33	21	23	25		רמת העוני (%)
1.3	2.7	5.5	5.6	7.6		אינפלציה (%)
210	52	7	15	57		ימי סגר
3.096	2.966	2.842	2.731	2.628	2.300	אוכלוסייה (מיליון נפש)

מקור: דו"ח הבנק העולמי, מארס 2002; נתוני 1993 מתוך דו"ח של השגרירות האמריקנית בישראל

בעקבות פרוץ האינתיפאדה, חלה ירידה בפרמטרים כלכליים מרכזיים: הבנק העולמי מעריך כי התמ"ג בשנת 2000 צנח בכ-10%. נתון שהיה אמור להיות גבוה יותר אלמלא פרצה האינתיפאדה בשלהי ספטמבר. בשנת 2001 התמ"ג הוסיף לרדת בשיעור של קרוב ל-16%. הירידה בהכנסה הלאומית (GNI) הגיעה לרמה של 19% בשנת 2001, כאשר ההכנסות מהעברות העובדים ירדו ב-40% בהשוואה לשנת 2000.

האינתיפאדה גרמה לירידה משמעותית בהכנסה לנפש. ברבעון האחרון של שנת 2000 חלה ירידה של 12%, בשנת 2001 חלה ירידה של כ-19% נוספים וההידרדרות המשיכה גם ברבעון הראשון של 2002. התוצאה מכך היא שבסוף הרבעון הראשון של שנת 2002, ההכנסה לנפש נמוכה בשטחים מזו שנרשמה עם חתימת הסכמי אוסלו.

לפי נתוני הבנק העולמי, 46% מהאוכלוסייה הפלסטינית נמצאו מתחת לקו העוני (הוצאה של 2 דולר ביום לנפש) בסוף 2001, לעומת 21% בספטמבר 2000 ו-33% בתחילת 2001.⁴ מספר העניים בשטחים גדל מ-600,000 בספטמבר 2000 ל-1.5 מיליון ברבעון הראשון של 2002. הנפגעים הראשונים מההרעה בתנאים הכלכליים היו, תושבי מחנות הפליטים, שגם לפני האינתיפאדה נמצאו במצב כלכלי קשה. חלק ניכר מתושבי המחנות בעזה נזקקו כבר בתחילת האינתיפאדה לקבל סיוע במוצרי מזון.⁵

מעבר לירידה החדה ברמת החיים נגרמו נזקים כבדים למגזרים נוספים בשטחים, ובכלל זה שוק העבודה, הסחר, ההשקעות, גביית המסים, התשתיות והתיירות. תחום מרכזי נוסף, שנפגע היו הקשרים עם ישראל.

ירידה דראסטית נרשמה מאז ספטמבר 2000 במספר העובדים הפלסטינים בישראל ובהתנחלויות. לפני פרוץ האינתיפאדה, 21% מהעובדים הפלסטינים הועסקו בישראל, בעיקר בעבודות כפיים במגזר הבנייה והחקלאות.⁶ האבטלה בשטחים גואה: 80,000 איש

⁴. Fifteen Months – Intifada, Closures and Palestinian Economic Crisis – World Bank Assessment (March, 2002). P. 31

⁵ . לפי סוכנות אונר"א, כ-85% מהמשפחות במחנות הפליטים בעזה נזקקו בינואר 2001 לקבלת סיוע במוצרי מזון. מקור: The Economist (JANUARY 20, 2001)

⁶. Claus Astrup and Sebastian Dessus. Exporting Labor or Goods? Long-term Implications for the Palestinian Economy (June 2001). P.2

איבדו את עבודתם בישראל. בנוסף, איבדו כ-60,000 עובדים את מקום עבודתם בשטחים בשל ירידה בביקושים ובשל צעדים מגבילים שונים שנקטו על ידי ישראל (כמו מעבר ממקום למקום והגבלת דיג בחופי עזה).

נתונים פלסטינים רשמיים, נכון לסוף הרבעון השלישי של 2001, הצביעו על אבטלה בשיעור של 36.5% (קרוב ל-290 אלף נפש) מכלל כוח העבודה הפלסטיני (797 אלף נפש, מהם: 546 אלף בגדה ו-251 אלף ברצועת עזה)⁷, ואולם בסוף דצמבר 2001 דווח על ידי ארגון העבודה הבינלאומי כי שיעור האבטלה עומד על 49%. בפועל שיעור האבטלה, ברבעון הראשון של 2002, גבוה יותר. שיעור האבטלה ברצועת עזה נאמד ב-70%, ואילו בגדה שיעור האבטלה נמוך יותר: כ-40% עד 45%⁸.

המובטלים "החדשים" הם תוספת למובטלים "הותיקים" שלפני האינתיפאדה. יתירה מכך בהתחשב בגידול הדמוגרפי בשטחים נוספו בתקופת האינתיפאדה כ-100,000 פלסטינים, שהגיעו לגיל העבודה.

לוח 2. נתוני תעסוקה ברשות הפלסטינית, דצמבר 2001 בהשוואה ל-1991

סעיף	דצמבר 2001	1991
כוח עבודה כולל	800 אלף נפש (100%)	312 אלף (100%)
מועסקים	410 אלף (51%)	287 אלף (92%)
מובטלים	390 אלף נפש (49%)	25 אלף (8%)
מובטלים דורשי עבודה	235 אלף נפש (65% מסך כל המובטלים)	
מובטלים שאינם דורשים עבודה	155 אלף נפש (35%)	

מקור: הלשכה הפלסטינית לסטטיסטיקה, סקר שוק העבודה

הפלסטינים קושרים באופן ישיר את התרחבות העוני בשטחים לקשיים בשוק העבודה. לפי נתוני המשרד הפלסטיני לעניינים חברתיים המתייחסים לשנת 2001 מתוך כ-410 אלף משפחות ועובדים שזקוקים לסיוע, מרביתם היו עובדים, שאיבדו מקום תעסוקתם בזמן האינתיפאדה בישראל ובשטחים.

לוח 3. עובדים ומשפחות הזקוקות לסיוע דחוף, שנת 2001

מספר	סעיף
120,000	בלתי מועסקים שעבדו בישראל
15,000	בלתי מועסקים שעבדו באזורי תעשייה, התנחלויות
70,000	מובטלים מלפני האינתיפאדה
120,000	מובטלים בשל המצב הכלכלי הנוכחי
325,000	סה"כ
45,000	משפחות המקבלות סיוע (מקרים קשים)
20,000	משפחות (מקרים אחרים)
20,000	משפחות של בלתי מועסקים
410,000	סה"כ

מקור: המשרד הפלסטיני לעניינים חברתיים⁹

⁷ תוצאות סקר כוח העבודה שבוצע ופורסם על ידי הלשכה המרכזית הפלסטינית לסטטיסטיקה

⁸ נתונים שפורסמו על ידי ארגון העבודה הבינלאומי ב-31 במאי 2001 וצוטטו על ידי העיתון הפאן ערבי "א-

שרק אלאוסט"

⁹ הנתונים הפלסטינים אינם מפרידים בין משפחות ליחידים, וזאת כדי "להעצים" את הנתונים מסיבות פוליטיות.

בתחום המסים חלה החמרה משמעותית, עם ירידה של 80% בגביית המסים. לפני האינתיפאדה, כ-66% מסך כל המסים שגבתה הרשות הפלסטינית נגבו על ידי ישראל. מאז סוף שנת 2000, חדלה ישראל להעביר לפלסטינים את המסים אותם גבתה. המצב הפיסקלי ממשיך להידרדר, והסיוע של המדינות התורמות אינו מכסה את הגירעונות. נכון לסוף 2001, פיגרה הרשות הפלסטינית בהחזר חובות בסך של כ-450 מיליון דולר, בעיקר לספקים מסחריים. בכל חודש צוברת הרשות גירעונות נוספים בשווי של כ-13 מיליון דולר, והרשות אינה רחוקה מקריסה.

נזקים קשים נגרמו לתשתית הפיסית בשטחי הרשות (מערכות תחבורה ותקשורת, מבנים אזרחיים וציבוריים, מפעלים). נזקים אלה נאמדים על ידי הבנק העולמי בכ-350 מיליון דולר¹⁰.

מצבם של הפלסטינים יכול היה להיות הרבה יותר רע אלמלא פנה חלקם לדרכים שונות הנועדות להקל על המצוקה: חלק ניכר מהפלסטינים הידק את החגורה, צמצם בהוצאותיו וירד ברמת החיים, חלק קטן מהפלסטינים מצא עבודה בלתי חוקית בישראל וחלק מתבסס על חסכונות והלוואות מקרובי משפחה.

שני סקרים נערכו במהלך שנת 2001 בקרב האוכלוסייה הפלסטינית במטרה לבדוק כיצד התמודדו משקי הבית עם המציאות הכלכלית הקשה. סקר אחד בפברואר 2001 בוצע על ידי אוניברסיטת ביר זית והשני באפריל 2001 בוצע על ידי הלשכה הפלסטינית לסטטיסטיקה. שני המחקרים התייחסו לתקופה שמסוף ספטמבר (תחילת האינתיפדה) ועד למועד ביצועם. למרות הבדלים כאלו ואחרים, שני הסקרים הצביעו על מגמות דומות, קרי צמצום בהוצאות (למעלה מ-80 אחוזים מהנשאלים בשני הסקרים ציינו כי קיצצו בהוצאותיהם), הלוואות כספיים (כ-40 אחוזים מהנשאלים) והסתמכות על חסכונות (בין 40 ל-55 אחוזים).

לוח 4. דרכי התמודדות של משקי בית פלסטינים עם המצב הכלכלי בתקופת האינתיפאדה (% מהנשאלים)

השכחה לסטטיסטיקה	ביר זית	
81	84	קיצוץ בהוצאות
41.6	55.2	חסכונות
55.4	--	דחיית תשלומים
35.9	42.9	הלוואות
18.2	22.3	מכירת תכשיטים/חפצי ערך
12.1	16.9	מעבר לחקלאות/משק חי
1.5	4.1	מכירת/משכון רכוש, קרקעות
2.7	--	העברות מחו"ל
2.3	--	שליחת בני משפחה לחו"ל
0.6	--	שינוי מקום מגורים

גורם נוסף שעיכב את הקריסה הוא העובדה שהמדינות התורמות הגבירו באופן משמעותי מאז האינתיפאדה את רמת הסיוע לשטחים. בשנת 2001, הן הזרימו כ-1 מיליארד דולר, למעלה מכפליים בהשוואה לשנת 1999.

למרות הפתרונות הזמניים שלעיל, המצב אינו יציב. בתי האב ניצלו חסכונות והלוואות ומקורותיהם נמצאים בשלבי הידלדלות. גם השגת מקום תעסוקה בלתי חוקית בישראל

¹⁰ . באמצע מארס 2002, פרסמה הנציבות האירופית כי הנזקים, שנגרמו לפרוייקטים תשתיתיים במימון האיחוד האירופי בשטחי הרשות נאמד בקרוב לכ-20 מיליון אירו, קרי פחות מ-18 מיליון דולר.

הפכה למשימה קשה יותר, בשל נקיטת צעדים ביטחוניים חריפים מצד ישראל בעקבות גל הפיגועים הקשה בסוף מארס 2002 והכניסה המסיבית של צה"ל לשטחי A במהלך אפריל.

המשך המצב הנוכחי, יביא לקריסה מוחלטת של השירותים הציבוריים, הפסקות חשמל ומים, בעיות באספקת תרופות ולהתרחבות תופעת העוני. גם אם יהיה פתרון מדיני, אפילו חלקי, וישוקם אמון המשקיעים במשק הפלסטיני, ייקח למעלה משנתיים להגיע לרמת ההכנסה לנפש, ששררה לפני האינתיפאדה.

הבנק העולמי מציין **שלושה תרחישים עתידיים** לגבי ההתפתחות הכלכלית בשטחים. **התרחיש הראשון** – סטאטוס קוו - מדבר על המצב ששרר רוב הזמן מאז החלה האינתיפאדה, קרי המשך מדיניות הסגרים ותנועה מוגבלת של אנשים וסחורות.

בתרחיש השני – הקלה בסגרים - מדובר על הרפיה בעימות, הפסקת האלימות, הסרת הסגרים וחיידוש העברות הכספים מישראל לרשות.

התרחיש השלישי – החרפה - מתאר מצב הדומה לזה שהשתרר בגדה המערבית עד סוף חודש מארס, במהלכו הסלימה ישראל את תגובותיה הצבאיות נגד מטרות של הרשות בעקבות פיגועים בשטח ישראל. עם זאת, ישראל נמנעה בתקופה זו מלפגוע בצורה אנושה ובלתי הפיכה ביכולת השלטונית של הרשות. במסגרתו הוגברו ההתנגשויות האלימות, הופסקה באופן כמעט מוחלט תנועת סחורות ואנשים ונמשכה הפגיעה בתשתיות.

לוח 5. התרחישים הכלכליים לגבי הגדה המערבית ורצועת עזה, 2002 - 2003

החרפה		הקלה		סטאטוס קוו			
2003	2002	2003	2002	2003	2002	2001	
3.794	3.834	6.716	5.620	4.746	4.656	4.609	הכנסה לאומית גולמית (מיליארד דולר)
3.671	3.713	5.714	4.853	4.209	4.129	4.093	תמ"ג (מיליארד דולר)
-5%	-20%	14%	17%	-3%	-3%	-19%	הכנסה לאומית גלמית לנפש
-5%	-13%	13%	13%	-3%	-4%	-16%	תמ"ג לנפש
0%	-19%	19%	16%	4%	0%	-14%	צריכה פרטית
-4%	-3%	35%	13%	15%	-4%	-8%	יצוא
-1%	-28%	22%	12%	4%	-5%	-19%	יבוא
37%	36%	15%	21%	29%	28%	26%	אבטלה
65%	62%	29%	39%	51%	50%	46%	שיעור עוני

מקור: הערכות הבנק העולמי, מארס 2002

הבנק העולמי מוסיף **תרחיש רביעי** המתאר התמוטטות מוחלטת של הרשות הפלסטינית, והפסקת יכולתה לשלוט. מצב דומה לזה השתרר בסוף מארס, עם כניסת כוחות צה"ל לשטחי A והטלת מצור על יו"ר הרשות, יאסר ערפאת. במצב דברים זה, לפי תרחיש הבנק העולמי, תיאלץ הקהילה הבינלאומית להושיט סיוע הומניטרי וסיוע חירום לתושבים הפלסטינים. לפי הבנק, מדובר בחזרה שנים רבות לאחור בטרם נחתמו הסכמי אוסלו.

הקשרים הכלכליים בין ישראל לבין הרשות ספגו מכה ניצחת, בתחום מעבר העובדים, גביית המסים ובתנועת הסחר. בנוסף לכך נוצר משבר אמון קשה בין הצדדים.

אירועי האינתיפאדה, ובכלל זה הפגיעה באזרחים ובמעסיקים ישראלים בקווי התפר ובשטחים הפלסטיניים וההתנגשויות האלימות במעברים ברצועת עזה, צפויים לפגוע קשה באמון של הסוחרים הישראלים כלפי עמיתיהם הפלסטיניים. מאז החלה האינתיפאדה, מעדיפים סוחרים ישראלים לא לבוא במגע תכוף עם מקביליהם הפלסטינים (בודאי לא

בשטחי הרשות), וכשעשו זאת העדיפו לקבל את הכסף במזומן. דפוס זה של תשלום הקטין עוד יותר את נפח הסחר בין הצדדים. באופן טבעי, נראה גם שחלק מהיצואנים הישראליים שעד המהומות שמו יתבסס על השוק הפלסטיני, החלו, בשל החשש לביטחונם, לאתר שוקי ייצוא חלופיים.

תנועת הסחר בין ישראל לרשות הפלסטינית הצטמצמה בצורה ניכרת מאז החלה האינתיפאדה. לפני ספטמבר 2000, היווה השוק הפלסטיני את שוק הייצוא הבודד השני בגודלו מבחינת ישראל, לאחר ארה"ב. הייצוא הישראלי לשטחים בשנים שלפני העימות היה גדול מן הייצוא למדינות מערביות מתועשות דוגמת גרמניה ובריטניה, וגדול, לאין-שיעור, מהיצוא הכולל למדינות ערב.

בטרם האינתיפאדה, נאמדה תנועת הסחר ההדדי (רשמי ובלתי רשמי) בין ישראל לרשות בכ-2.5 מיליארד דולר בשנה. כ-80% מסכום זה, קרי כ-2 מיליארד דולר, היו של ייצוא ישראלי (כ-5 אחוזים מכלל הייצוא הישראלי). סכום זה כלל רכישת מוצרים ישראליים ומוצרים שלגביהם שימשו ישראלים מתווכים בין הספקים מחו"ל לסוחרים הפלסטינים. ההערכה של גופים מסחריים בישראל היא כי בשנת 2001 הסתכם הייצוא הישראלי הרשמי והבלתי רשמי לשטחי הרשות בלא יותר מ-1.2 מיליארד דולר.

בשנים 1998 – 2000, אז החל המשק הפלסטיני להראות סימני התאוששות נרשמה גם עלייה בשווי הייצוא הפלסטיני לישראל. יש לזכור כי השיפור במצב הביטחוני, הביא לעלייה גם בהיקף רכישות המוצרים של ישראלים באזורי התפר (דוגמת, הכפר בידיא). ההערכה היא כי רכישות אלה נאמדו בכ-125 מיליון דולר לפחות בשנה. כיום נתון זה אפסי.

לאחר הסכמי אוסלו חלה עלייה בחלקו של הייצוא הפלסטיני לישראל מכלל הייצוא. בשנת 1990, הייצוא לישראל היווה 85% מכלל הייצוא הפלסטיני, בעוד בשנת 1998, שיעור זה עלה ל-95%¹¹.

הייצוא הפלסטיני ליעדים כמו האיחוד האירופי ומדינות ערב, בהן קיוו הפלסטינים להשיג נתח שוק, תפסו מקום שולי בלבד מסך כל הייצוא הפלסטיני. הייצוא לישראל, שנאמד בכ-500 מיליון דולר, כלל בעיקר מוצרי אבן ושיש, טקסטיל ותוצרת חקלאית.

לוח 6. נתוני הסחר של הרשות הפלסטינית, לפני האינתיפאדה (מיליוני דולר)

	2000	1999	
יצוא סחורות ושירותים	603.9	624.6	
יבוא סחורות ושירותים	3,085.8	3,367.8	
מאזן מסחרי	-2,481.9	-2,743.2	

מקור: הרשות הפלסטינית והערכות הבנק העולמי

ההערכה היא כי בשנת 2001 הייצוא הפלסטיני לישראל ירד ב-60% - 70%, והסתכם בשנת 2001 ב-150 – 200 מיליון דולר בלבד.

חשוב להדגיש כי ישנן הערכות רבות ושונות על היקף הנזקים הכלכליים, שנגרמו בשטחים. הפלסטינים מפרסמים נתונים על נזקים אדירים ובהיקף של מספר מיליארדי דולרים. ניתן להסביר את הנתונים הגבוהים כמאמץ פלסטיני מכוון הנועד לשרת את מטרותיהם הפוליטיות. הלוח שלהלן המבוסס על נתוני משרד הכלכלה הפלסטיני מציג נזק בהיקף של כ-7 מיליארד דולר בשנה הראשונה של האינתיפאדה.

¹¹ Cooperation between the Palestinian Authority, Egypt and Jordan to Enhance subregional trade related services (UNCTAD) February 2000.

לוח 7. ההפסדים למשק הפלסטיני, 28 ספטמבר 2000-15 אוקטובר 2001

סעיף	מיליוני דולר
המגזר היצרני	4,641
נכסים לאומיים	922
קשיים כלכליים נוספים	875
קשיים תקציביים נוספים	50
הכנסות המוחזקות על ידי ישראל	380
אחר	85
סה"כ	6,953

מקור: משרד הכלכלה הפלסטיני

בתקשורת הפלסטינית פורסם בשלהי 2001 נתון דומה, ולפיו הפסדיו הכוללים של המשק הפלסטיני מאז תחילת האינתיפאדה נאמדו בכ-6.8 מיליארד דולר, מתוכם הפסדים של 2.4 מיליארד - 3.2 מיליארד דולר כתוצאה ישירה של אבדן הכנסות, שמקורה בירידה בהיקף הפעילות הכלכלית¹².

סיכום

האינתיפאדה הסבה נזק כבד למשק הפלסטיני, החריפה את מצוקת התושבים והביאה את הרשות הפלסטינית למצב של קריסה כלכלית.

המצב שהשתרר מאז ספטמבר 2000, גרם לנזק עצום ביחסים הכלכליים-מסחריים בין ישראל לבין הרשות הפלסטינית. הסחר ההדדי, שהלך והתפתח במשך השנים, הצטמצם בצורה ניכרת ונגרם משבר אמון קשה בין הסוחרים משני הצדדים. משבר זה ידרוש זמן רב בטרם ישוקם.

למעשה, מבחינה כלכלית לא היה לפלסטינים שותף כלכלי-מסחרי דוגמת ישראל. ישראל לאורך השנים סיפקה תעסוקה ללמעלה מ-100,000 פלסטינים ביום. בנוסף, היצוא לשוק הישראלי הכניס לשטחי הרשות למעלה מ-500 מיליון דולר בשנה.

מעבר לכך, ישראל היוותה מקור הייבוא המוביל עבור הפלסטינים גם של חומרי גלם לתעשייה המקומית. ניסיונות הפלסטינים "להתנתק" מהמשק הישראלי או לאכוף חרם על סחורות ישראליות נדונו לכישלון.

הפלסטינים לא יוכלו למצוא אלטרנטיבה לתעסוקה בישראל. שום מדינה ערבית לא תסכים לקלוט אותם במספרים גדולים, כפי שהיה לפני מלחמת המפרץ בתחילת העשור הקודם. הפלסטינים גם יתקשו לאתר שוקי יצוא עם מאפיינים דומים לשוק הישראלי. קיימת תחרות כלכלית בין הרשות הפלסטינית לבין ירדן. שני המשקים דומים במאפייניהם ואינם משלימים אחד את השני. לפיכך פוטנציאל הסחר בין הצדדים אינו גדול.

¹² הערכה זו צוטטה מפיו של נייג'ל רוברטס, האחראי על הגדה המערבית ועזה בבנק העולמי (ופא-סוכנות הידיעות הפלסטינית, 10 מארס 2002).